

КАТЕРИНА ГОЛЬКО

Тема магістерської роботи: "Ліричний герой у поезії Ліни Костенко як проекція авторської особистості"

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор Білоус П.В.

Штрихи до образу ліричного героя у творах Ліни Костенко

Як допомогти людині не розгубити споконвічні критерії добра і справедливості, як навчити її жити чесно й справедливо, як відкрити в ній поклади краси й милосердя? Ці питання Ліна Костенко ставить перед своїми героями. Поетеса наголошує на простій істині про те, що всі науково-технічні проблеми нашого буття, прогрес людства не можуть бути сповна реалізовані поза прогресом людської моралі [9, с. 51].

Характеризуючи еволюцію поетеси у площині вірша, змін у поезиї, Микола Ільницький відзначає поступове ускладнення внутрішнього світу її ліричного «я» і ліричного героя. Цей процес він окреслює як «шлях від парадоксу до драматизму», драматизму внутрішньої діалектики, який є «основним нервом творчості Ліни Костенко». Ця діалектика має свою логіку, яка веде від раціоналістичних антитез до осягнення складності життя, суперечливості художнього пізнання, хоч не раз доводиться заперечувати себе саму. Протилежності можуть зберігати власну суверенність і навіть співтворити з правдою, якщо вони не протистоять фундаментальним основам життя і не будують світу за згори апріорно прийнятою тезою, яка завжди буде недостатньою, непереконаливою, податливою на історичну й психологічну фальш. Полярність стає у поезії Ліни Костенко *coincidentia oppositorum* (збігом протилежностей) і водночас єднає різні аспекти екзистенційного явища. Напруга між ними виявляється сутністю буття і перемін. Доводиться погодитися з критиком, що співвідношення між збірками «Над берегами вічної ріки» і «Неповторність» вкладається у принцип тези й антитези. Перша книжка утверджує непорушність духовних цінностей, друга підносить ідею унікальності кожного здобутку, кожного мистецького феномена. «Вибране» у цій перспективі було б синтезом і перетином найважливіших думок і досягнень поетеси, здатної погодити драму плинності з непроминальністю, любов з смертю, слово на папері з живою пам'яттю, сміх і плач, гармонію і гротеск, історію і щоденність [1, с. 16].

«Усе іде, але не все минає над берегами вічної ріки», – каже ліричний суб'єкт вірша «Сосновий ліс перебирає струни...». Ліна Костенко наголошує на діалектичній єдності того, що відпливає, і того, що залишається незмінним у житті, історії, а водночас і в

структурі художнього твору. Не все, однак, можна охопити, описати, є речі й справи, які діються десь коло незнаних *берегів вічної ріки*, часу. Бо то не час минає, це ми – минуці. Опозиція «змінне – незмінне» пронизує, як було вже відзначено, всю творчість поетеси і становить фундамент, на якому розгортаються філософські, моральні та естетичні проблеми. У збірці «Над берегами вічної ріки» переважає, однак, момент неперехідності. Парадоксально виростаючи з плинності, ідея збереження, відновлення реалізується переважно через звертання до міфологічного, історичного матеріалу та переплетіння мотивів на інтертекстуальному рівні. Спільне тут – міфологізм, історизм та інтертекстуальність – виразно характеризує творчий шлях Ліни Костенко [6, с. 19].

Лірична героїня любовної лірики Ліни Костенко – не емансипантка кінця ХХ віку. Вона – немовби з минулого століття. До коханого часто звертається на Ви, як А. Ахматова і М. Цветаєва [7, с. 7]. Для неї любов – явище духовно піднесене. Суто фізіологічні, еротичні мотиви – не для неї. Це не старомодність, не занудство, а глибоке розуміння святості почуття. Вона – поет від Бога. Людина, якій дано глибоко почувати і точно все розуміти. Вона знає краще за інших, що таке любов, і тому не терпить приниження цього почуття. Одна із симпатичних героїнь історичного роману «Маруся Чурай» Ящика Балаклійська Кошова не витримала, зірвалась у розмову, коли на суді вже надто почали копірситися в почутті Марусі Чурай: „Любов – це, люди, діло неосудне./ По всі віки. Вовік віков” [2, с. 2].

Коли вже йдеться про ліричного героя, а точніше – про жіночі образи у творчості Ліни Костенко, не можна не згадати її невеликої психологічно проникливої статті «Немає еталонних ідеалів», де поетеса відтіняє особливості жіночого сприйняття світу: «У жінки завжди був дуже розвинений внутрішній світ. Це, так би мовити, психіка замкнута, повернута в себе. В цьому немає нічого образливого, просто протягом віків становище в сім'ї, місце в суспільстві зумовлювали її психіку. (Йдеться, звичайно, про загальну масу жіноцтва. Жінки, які переростали свій час, – то окрема розмова). У чоловіків же був інтенсивний, якщо можна так сказати, зовнішній світ, громадянська, політична, соціальна радіолокаційність душі...

На мою думку, одна з найголовніших і достеменних ознак сучасної жінки – це вихід за межі вузького внутрішнього світу у світ великий і складний.

Щоправда, при переході цього кордону деякі жінки на митницях рівноцінного з мужчинами труда заплатили високе мито, вони заплатили своєю жіночістю... Хоча, треба сказати, справжні жінки завжди вміли зберігати цю гармонію між людською гідністю і жіночістю. Вона необхідна». Можна не вагаючись стверджувати, що у творчості Ліни Костенко присутні образи жінок, які «переростали свій час» [4, с. 5]. Від її пильного ока не сховається жоден прояв людини,

яка, з одного боку, є сильною, незалежною особистістю, з другого ж – такою по-жіночому незбагненною душею.

Знайти своє «я», на шляху до цього подолати всі перешкоди й труднощі, утвердитися у житті як сильна особистість і відчутти себе людиною, гідною цього звання, – таким уявляється пафос багатьох творів Ліни Костенко [5, с. 90]. Підтверджують це й найхарактерніші риси її ліричної героїні – загострене почуття власної гідності, внутрішній максималізм, непохитна моральність, мужність, різкувата іноді прямолінійність. От наприклад: „Я сильна, навіть зла./ Я знаю: слабкість – це одна з диверсій./ А я ще в диверсантах не була” [3, с. 83]. Але... Ось раптом в іншому вірші – така характерна для поетеси іронічність: „Чи й справді необхідно, щоб жінка була мужня?/ Спасибі вам, спасибі за цей пріоритет...” [3, с. 79].

Л. Таран пише, що «лепетлива муза на полі бою української поезії мусить бути сильною і мужньою» [10, с. 7]. Але на сучасному поетесі, та й нам, етапі ця муза видається надто вже стомленою від своєї нав'язаної мужності. Жіноча душа прагне ласки, пестощів і ніжної лицарської вірності:

В моїх садах мелодії Провансу,
і жінка, жінка, жінка всіх віків! –
за неї лицар гинув без авансу,
вона чекала цокоту підків [3, с. 80].

Відчутним був удар, завданий жіночості, ставленню до жінки як до істоти ніжної та делікатної, ерою емансипації і фемінізму. Багато поезій Ліни Костенко передають відчутну тугу за тими часами в історії, коли жінка була передусім Жінкою. Хочеться тут згадати вірш «Пелюстки старовинного романсу», де у словах, почуттях і думках ліричної героїні виявляється саме жіноча сутність, прагнення чоловічої уваги та замилювання:

Старий співав без гриму і гримас.
Були слова палкими й несучасними.
О, заспівайте дівчині романс!

Жінки втомилась бути не прекрасними [3, с. 46].

Подібні лагідні інтонації, така вразливість і безборонність душі, однаково щирої та відвертої і у важкі хвилини самоти, і у час світлої радості – у цілій низці творів. З них ми містично ніби знайомимось з самою Ліною Костенко-ліриком, пізнаємо, що її лірична героїня, попри всі декларації, все ж таки може бути тендітною і «слабкою». Ось рядки з поезії «Сонце моє, оченята карі», що здатні зачарувати своєю душевністю:

Оце дожила – з бурі та клекоту,
Оце дожила – до сліз, та лепету.
Всесвіт. Проблеми. Трагедій поденщина.
А я закохалася. Сказано – жінщина.

Поетеса з однаковою граціозністю малює і найніжніші акварелі, і широкі полотнища, і з чарівною легкістю підноситься до філософських роздумів та узагальнень. Вона красива в своєму смутку і сліпучо осяйна в своїй радості, а до того ж вона безпощадна в своєму гніві, по-жіночому ніжна з коханим і друзями [8, с. 6].

Література

1. Ільницький М. З чого постає неповторність: Штрихи до портрету Л. Костенко // *Українська мова і література в школі*. – 1981. – № 10. – С. 9-23.
2. Клочек Г. «Це тихе сяйво над моєю долею...» (Любовна лірика Ліни Костенко) // *Українська мова та література*. – 1997. – № 48 (64).
3. Костенко Л.В. *Вибране*. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
4. Костенко Л. Немає еталонних ідеалів// *Молодь України*. – 1964. – 24 жовтня.
5. Никанорова О. «Душа не створить бутафорський плід...»: Лірика Ліни Костенко// Никанорова О. *Поезії одвічна висота: Літ.-крит. статті*. – К.: Рад. письменник, 1986. – 245 с.
6. Саєнко В. Поетична культурологія Ліни Костенко. До 75-річчя поетеси // *Українська мова та література*. – 2005. – № 49.
7. Сизова О. Гендерно марковані опозиції в поетичному дискурсі Ліни Костенко як об'єкт перекладознавчого аналізу// *Мандрівець*. – 2005. – № 1.
8. Симоненко В. Краса без красивостей // *Слово і час*. – 1990. – № 3. – С. 5-6.
9. Скирда Л.М. *Сучасна українська поема*. – К.: Вид-во «Либідь» при Київ. ун-ті, 1990. – 168 с.
10. Соложенкіна С., Слабошпицький М., Таран Л. Слово про поета: Штрихи до портрета Ліни Костенко// *Українська мова і література в школі*. – 1990. – № 3. – С. 3-7.

